

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Eğitim

Eğitim sistemleri ve onu oluşturan bütün öğeler, genel ve her alana nüfuz eden bir kültürel politikanın parçasıdır. Makro yaklaşım içerisinde bakıldığında okullar, içinde yapılandıkları toplumun sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite ve din hiyerarşilerini yansıtır. Bu açıdan bakıldığında, günümüzde okullar, mevcut hiyerarşik toplumsal ilişkileri/uygulamaları normalleştirerek ve asimetrik güç ilişkilerini doğallaştırarak meşrulaştırılan kurumlardır. Ancak eğitim, içinde yapılandırıldığı toplumun bir parçası olması dolayısıyla o toplumun özelliklerini taşımanın ötesinde, toplumsal değişmeyi ve gelişmeyi sağlayacak temel kurum olma özelliğini de içinde taşır. Unutulmamalıdır ki, okullar aslında kısmen özerk yerlerdir. Dolayısıyla eğitim, kısmi özerkliği bağlamında, daha adil ve eşitlikçi bir toplum idealine ulaşmak için bireyleri güçlendirecek, yetkilendirecek ve özgürleştirecek olanakları da içinde barındırır. Eğitimin kısmi özerkliğini kabul etmek, toplumsal değişimin bazı aşamalarının eğitimsel müdahale ile olanaklı olduğu savını da içerir. Yaşadığımız çağın bütün olumsuzlukları içinde, eğitim -şimdi ve gelecekte- dönüştürücü gizilgücüne güvenebileceğimiz en önemli kurumdur.

Liberal/işlevselci bir bakışla, eğitimin hem toplumsal hem de bireysel bağlamda etkin bir değişim aracı olduğu varsayımı, eğitimi toplumsal gruplar ve toplumsal cinsiyetler arasındaki farklılıkları en aza indirebilecek toplumsal değişim ve kalkınma için anahtar bir kurum olarak konumlandırır. Bu bakış çeşitli açılardan eleştirilse de, kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil konumlarından sıyrılıp, erkeklerle eşit kulvarlarda yer alabilmesi, büyük ölçüde belirli bir eğitim düzeyine ulaşabilmelerine ve dolayısıyla ücretli iş dünyasına katılmalarına bağlıdır (Tan, 1979; Dupond, 1981; Gök, 1993; Arat, 1996). Pek çok ülkede olduğu gibi, geçmişten bugüne Türkiye’de de kadınlar bu açıdan dezavantajlı durumlarını korumaktadır.

Toplumların gelişmişlik düzeyleri, ekonomik refah ve sürdürülebilir kalkınma ile, adil ve eşitlikçi bir toplum düzeni bağlamında değerlendirilir. Eğitim, bir toplumun bu hedefler çerçevesindeki kazanımlarını belirlemede en önemli değişkenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum), kadınların ilerlemesini ulusların gelişmesinin önemli bir stratejik boyutu olarak kabul etmiş ve 2006 yılından bu yana toplumsal cinsiyet eşitliğinin belli göstergelerini rekabet ölçümleri arasına almıştır. Bu çerçevede WEF her yıl yayınladığı Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksinde (Gender Gap Index), kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin derinliğini ölçmekte dört kritik alan belirlemiştir. Bunlar, eğitime erişim, ekonomik hayata katılım ve fırsatlar, sağlık ve hayatta kalma, siyasal güçlenme (katılım) olarak sıralanmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi 2014 yılı verilerine göre, genel sıralamada Türkiye 142 ülke arasında 125. sırada yer almıştır. Eğitimle ilgili veriler incelendiğinde, okur yazarlıkta 102., ilköğretime erişimde 103., ortaöğretime erişimde 96. sırada olduğumuz görülmektedir (WEF Gender Gap Report, 2014). Bu olumsuz tabloya neden olan ülkesel dinamiklerimizi tartışacağımız ve temel göstergeleri ele alacağımız bu yazıda, öncelikle yasal çerçeveyi ana hatlarıyla ortaya koymamız gerekiyor.

Yasal Çerçeve: Ulusal ve Uluslararası Mevzuat

Ulusal ve uluslararası göstergeler, ülkemizde okumaz yazmazlık başta olmak üzere, bütün düzeylerde okula erişim ve devam konusunda kadınların ve kız çocukların dezavantaj yaşadıklarını göz önüne sermektedir. Bu durumu yaratan kültürel ve toplumsal nedenleri ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı tartışacağız. Burada altının çizilmesi gereken bir nokta olarak, yasal düzlemde ülkemizde, kadınların eğitimden yararlanabilmelerini engelleyen hiç bir düzenleme olmadığını belirtmeliyiz.

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yasal çerçevesini çizen temel metinleri anayasa ve yasa maddelerinde bulmak mümkün. Öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının¹ Kanun Önünde Eşitlik başlıklı 10'uncu maddesi;

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” İfadesi ile kadın-erkek eşitliği ilkesini vurgulamakta ve devlete kadın-erkek eşitliğini “yaşama geçirme” yükümlülüğü vermektedir.

Yine Anayasanın Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi başlıklı 42'nci maddesine göre ise;

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz [...] İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır [...].”

Görüldüğü gibi bu iki madde hem kadın-erkek eşitliğini, hem de eğitim hakkını vurgulamaktadır. Türk eğitim sisteminin temel ilkelerini düzenleyen 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu² da, bu anlamda oldukça açık ve net bir biçimde “eşitlik” konusunu merkeze almaktadır. Bu ilkelere bazıları şöyle sıralayabiliriz:

Genellik ve eşitlik ilkesi: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. (Mad. 4)

Eğitim hakkı ilkesi: İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. (Mad. 7)

Fırsat ve imkân eşitliği ilkesi: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. (Mad.8)

Karma eğitim ilkesi: Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklarına göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir. (Mad. 15)

¹ TC Anayasasına online erişim için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.uc?p1=90>

² Online erişim için bkz. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>

Ayrıca Anayasanın 90'ıncı maddesinde yer alan "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar kanun hükmündedir [...] Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır" hükmü de Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmelerin önemini vurgulamaktadır. Türkiye'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Pekin Eylem Planı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Bin Yıl Kalkınma Hedefleri ve Avrupa Birliğine üyelik başvurusu kapsamındaki uluslararası taahhütleri, bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Örneğin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 26'ıncı maddesine göre;

"Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa ilk ve temel eğitim evrelerinde parasız olmalıdır. İlk eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmeli ve yüksek öğretim, başarıya göre, herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır."

Önemi ve geçerliliği evrensel olarak kabul edilen diğer bir sözleşme olan Çocuk Hakları Sözleşmesini (1989), Türkiye 1990 yılında imzalamış ve 1994 yılında 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kurallarına dönüştürmüştür. Sözleşmenin 28'nci maddesine göre;

"Taraflar Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
- b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretime yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
- e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

Kadınların insan haklarından yararlanma mücadelesindeki en önemli ve evrensel geçerliliği olan belge, 1979'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü

Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesidir (CEDAW). CEDAW Sözleşmesi kadınlara karşı ayrımcılığın tanımını yapan ilk uluslararası belgedir ve kadınlara karşı ayrımcılığı “hak” kavramı üzerinden tanımlayarak, medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar çerçevesinde “*ayrımcılık yasağı*” getirmektedir (Oder, 2010). Ayrımcılık yasağı çerçevesinde, eğitim de dahil olmak üzere kadınlara yönelik ayrımcılık tanımı içine giren bütün uygulamaların “ortadan kaldırılması”na yönelik olarak alınacak tedbirler koşulsuz olarak kabul edilmektedir. Türkiye CEDAW sözleşmesini 1985 yılında onaylamıştır. Ayrıca 1999 yılında CEDAW’ın etkili biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletlerin hazırladığı CEDAW İhtiyari Protokolü’nü de 2002 yılında kabul etmiştir.

CEDAW Sözleşmesinin 10’uncu maddesine göre; “*Taraf devletler eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan aşağıdaki tedbirleri alır:*

a) Meslek ve sanat rehberliği verilmesinde, kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da eğitim kuruluşlarına girme ve bu kuruluşlardan diploma almada eşit şartların sağlanması; bu eşitlik okul öncesi eğitim ile genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit mesleki öğretimde sağlanır;

b) Aynı öğretim programına katılmaları, aynı sınavlara girmeleri, nitelik bakımından aynı düzeydeki eğitimcilerden eğitim almaları, aynı nitelikteki bina ve eğitim araçlarına sahip olmaları sağlanır;

c) Erkeklerin ve kadınları kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve biçiminden tasfiye edilmesi için karma eğitim ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olacak diğer eğitim türleri teşvik edilir, ve özellikle okul kitapları ve ders programların gözden geçirilir ve bu öğretim metoduna göre uyarlanır;

d) Burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmada aynı imkânlar sağlanır;

e) Erkekler ile kadınlar arasında varolan eğitim açığını mümkün olan en kısa sürede kapatmayı amaçlayan yetişkinler için programlar ile okuma yazma programları da dahil, sürekli eğitim programlarına katılmaları konusunda aynı imkanlar sağlanır;

f) Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kızlar ve kadınlar için eğitim programları düzenlenir;

g) Spora ve beden eğitimine faal olarak katılmalarını sağlamak için aynı imkânlar tanınır.

Son olarak “*kadınların güçlendirilmesinin ve kadın- erkek eşitliğinin sağlanmasının, bütün insanlar için politik, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel güvenliği başarmanın, adil ve kalkınmış bir toplum*

inşa etmenin önkoşulu” (41. Mad) olduğunu vurgulayan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995), eğitimin önemini 69’ncu maddede şöyle ifade eder:

“Eğitim bir insan hakkıdır ve eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerine ulaşılması için gerekli bir araçtır. Ayrımcı olmayan eğitim, hem kız çocuklar hem de erkek çocuklar için yararlıdır, böylece kadınla erkek arasında daha eşit ilişkiler kurulmasına büyük katkıda bulunur. Eğer daha çok kadın, değişimin gerçekleştiricisi olacaksa, eğitimin kazandırdığı niteliklerin kadınlar için de ulaşılabilir ve kazanılabilir olması şarttır.”

Görüldüğü gibi gerek ulusal gerekse uluslararası siyasaları belirleyen temel metinler, kadın-erkek eşitliğinin ve her iki cinsiyet için de eğitim hakkının altını kalın çizgilerle çizmektedir. Ancak yasalar ve sözleşmeler, eşit yurttaşlık başta olmak üzere, eşit eğitim fırsatlarına ulaşma konusunda kadınların yaşadıkları dezavantajları gidermeye yetmemektedir.

Kadınların Eğitimi Neden Önemli?

Aslında nasıl ki erkeklerin eğitiminin önemini tartışmıyorsak, kadınların eğitimlerinin önemini de gerekçelendirmek zorunda olmadığımız bir toplumda yaşayabilseydik, böyle bir başlık açmamıza da gerek kalmazdı. Fakat ne yazık ki özellikle kızların okula erişim ve devam konusunda yaşadıkları dezavantajlar, ülkemizde henüz giderilebilmiş değil. Bu açıdan eğitimin kadınlar ve kız çocukları açısından önemini ve anlamını sürekli vurgulamak gerekiyor. Eğitimde cinsiyete dayalı ayrımcılık, toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilerek kökleşmesinin hem sebebi hem de sonucu. Bu ikili etki dolayısıyla kadınların ve kız çocukların eğitim bağlamında yaşadıkları engeller ve ayrımcılıklar, hem bireysel hem de toplumsal sonuçları çerçevesinde değerlendirilmeli.

Yazının başlangıcında da belirttiğimiz gibi, uluslararası bağlamda insani gelişmeyi belirlemeye yarayan en önemli göstergelerden biri de kadınların eğitimidir. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu’nda (1995), kadınların eğitiminin bireysel ve toplumsal bağlamdaki olumlu etkileri şöyle vurgulanmıştır:

“Eğitim bir insan hakkıdır ve eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerine ulaşılması için gerekli bir araçtır. Ayrımcı olmayan eğitim, hem kız çocuklar hem de erkek çocuklar için yararlıdır, böylece kadınla erkek arasında daha eşit ilişkiler kurulmasına büyük katkıda bulunur. Eğer daha çok kadın, değişimin gerçekleştiricisi olacaksa, eğitimin kazandırdığı niteliklerin kadınlar için de ulaşılabilir ve kazanılabilir olması şarttır. Kadının okur yazar olması, aile içinde sağlık, beslenme ve eğitimi geliştirmenin, ve kadınları, toplumdaki karar alma süreçlerine katılmaları için güçlendirmenin en önemli anahtarıdır. Kız çocukların ve kadınların resmi ve resmi olmayan eğitim ve öğrenimlerine yatırım yapmanın, olağanüstü yüksek sosyal ve ekonomik kazancı bir yana, sürdürülebilir kalkınmayı

ve hem sürekli hem de sürdürülebilir ekonomik büyümeyi başarmanın en iyi araçlarından biri olduğu kanıtlanmıştır.” (Pekin, 69. Madde)

Özetlersek, kadınların eğitimden sağladıkları fayda, iki açıdan ele alınmaktadır. Birincisi, bireysel kazanımlar ve bunların aile başta olmak üzere, yakın çevreye olumlu yansımalarını içerir. İkincisi ise, toplumun ekonomik kalkınmasına ve genel refahına yansıyan olumlu etkilerdir.

Eğitim, kadınlara, kendilerini çeşitli biçimlerde sınırlandıran ve baskılayan geleneksel ilişki biçimlerinden sıyrılıp, özgüven ve özsaygı kazanabilecekleri, gizilgüçlerini açığa çıkarabilecekleri, ilgi ve becerilerini geliştirebilecekleri ortamlar sağlamakta; kadınlara geleneksel kadın ortamlarından farklı çevrelerle tanışma şansı vermekte, hareket ve girişim özgürlüğünü arttırmaktadır (Tan, 2000). Diğer taraftan, eğitim, ücretli çalışma ve siyasal kararlara katılım, çağdaş toplumların, insanca yaşama standardına kavuşabilmek için bireylere sunduğu temel güçlenme olanaklarıdır (TÜSİAD, 2000). Bunlar arasında eğitim, kadınlar için toplumsal süreçlere katılabilmek için önemli bir sıçrama tahtası gibi düşünülebilir. Başka bir deyişle, kadınların ücretli çalışma yaşamına ve siyasal karar alma süreçlerine etkin katılımında eğitimin önemi yadsınmaz. Ücretli bir iş sahibi olmanın getirisi, yalnızca maddi kazanca sahip olmakla değerlendirilmemeli, aynı zamanda kadınların hem aile içi hem de toplumsal statülerinin yükselmesine yaptığı katkıyla birlikte düşünülmelidir.

Kadınların eğitimi ile ilişkili olan bir başka konu da, evlilik yaşıdır. Kadınların eğitim düzeyleri ile evlilik yaşı arasında doğru orantı olduğu bilinmektedir. Yani kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, evlilik yaşı da yükselmektedir. Bu durum kamuoyunda çocuk gelinler kavramıyla ifade edilen “çocuk evlilikleri” sorunu bağlamında büyük önem taşımaktadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, on sekiz yaşın altında yapılan evlilikleri “çocuk evliliği” olarak tanımlar. Bu tanımdaki evlilik, hukuki geçerliliği olan evlilikten farklı, örneğin Türkiye’de imam nikâhı olarak bilinen kayıt dışı beraberliklerdir. Türk Medeni Kanununun “erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.” (Madde 124) hükmüne rağmen, bu evliliklerin engellenemediği bilinmektedir. TÜİK 2013 yılı verilerine göre, Türkiye’de resmi nikâhla yapılan evliliklerin % 6,2’sini, 16-17 yaş grubu kızlar oluşturmaktadır ve çocuk yaşta resmi nikahla evlendirilen kızların oranı 2013 yılında %3 olmuştur (TÜİK, 2013)³. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu tarafından hazırlanan rapora göre (USAK, 2011), gelişmekte olan ülkelerde her yıl 10-12 milyon kız çocuğunun erken yaşta evlendirildiği, Türkiye’de ise her üç kadından birinin çocuk evliliği yaptığı belirtilmektedir. Raporda, Türkiye’de 18 yaş altı evlilik yapan erkeklerin oranı %6,9 iken, bu oranın kadınlarda %31,7 olduğu kaydedilmektedir. Rapordaki çarpıcı verilerden diğeri de, Türkiye’de 18 yaşın altında evliliklerin yaklaşık yarısının okur-yazar olmayan, %31,7’sinin ise okur-yazar olan fakat hiç okula gitmeyen

³ Raporun tamamı için Bkz. http://www.turkstat.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=269

çocuklar tarafından yapıldığı gerçeğidir. Bu verilerin tekrar gösterdiği gibi, kızların eğitime erişimde ve devamda yaşadıkları engeller, çocuk yaşta evlendirilme riskini de beraberinde getirmektedir. Moroğlu (2014), çocuk yaştaki evliliklerin sosyolojik açıdan, kız çocuğunun üreme sağlığı ve ruh sağlığı açısından ve ekonomik açıdan çok yönlü sorunlara yol açtığını belirtmekte, bunları şöyle sıralamaktadır:

“...çocuk yaşta evlilik demek, çocuğun eğitimden, çalışma yaşamından, evliliği ve sahip olmak istediği çocuk sayısı konusunda özgürce karar vermekten, insan haklarını kullanmaktan yoksun kalması; ekonomik bağımsızlığının olmaması; cinsiyete dayalı ayrımcılığa ve şiddetin her türüne katlanmak zorunda kalması; özellikle 16 yaş altında olanlar için Medeni Kanunda resmi nikâhli eşe tanınan haklardan mahrum kalması demektir.” (Moroğlu, 2014:10)

Çocuk yaştaki evlilikler, anne ve çocuk sağlığı ile ilgili olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır. Kadınların evlilik yaşının yükselmesi, doğum yapma yaşını ve doğum sayısını daha sağlıklı bir düzeye çekerek, hem kadınların hem de doğan bebeklerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarının korunmasını sağlamaktadır (HÜNEE, 2008). Sonuç olarak kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, aile başına düşen çocuk sayısı azalmakta, daha sağlıklı, daha iyi beslenmiş çocukların yetişme şansı artmakta, daha az çocuk ölümüyle karşılaşmakta, özellikle kız çocukların eğitim olanakları yükselmektedir (UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, 2005).

Araştırmalara göre, kadınların eğitimi ile aile içi şiddet arasında da yakın bir ilişki vardır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasının*⁴ sonuçlarına göre, kadınların eğitim düzeyi arttıkça eşleri veya birlikte oldukları kişi(ler) tarafından şiddete maruz kalma oranının azaldığı görülmektedir. Hiç eğitimi olmayan/ilköğretimi bitirmemiş kadınların %43’ü (fiziksel/cinsel) şiddete maruz kalırken, yüksek öğrenimli kadınlarda bu oran, % 21’e düşmektedir (KSGM, 2014).

Kadınların eğitim düzeyi, demokratik yurttaşlığın temelini oluşturan yasal haklarının bilincinde olmayı ve bunları yaşama geçirebilmeyi doğrudan etkileyen bir faktördür. Örneğin, kadının resmi nikâhla evli olup olmaması, çok eşli evliliği kabul edip etmemesi gibi konularda eğitimin etkisi açıkça izlenmektedir (Tan, 2000).

Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Görünümleri

Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin görünümleri iki ana boyutta ele alınabilir. Pekin Deklarasyonu’nun ve Eylem Platformu’nun sonuçlarını değerlendiren “Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Kalkınma ve Barış” konulu Birleşmiş Milletler Özel Oturumunda (Pekin+5), kadınların eğitimi konusundaki hedeflere ulaşılmasını engelleyen sorunlar iki ana grupta toplanmaktadır:

⁴ Özet rapor için Bkz. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf

Kadınların eğitime erişiminde karşılaşılan sorunlar ve ayrımcı eğitim ve öğretimden kaynaklanan sorunlar. Bu iki temel sorun alanını içerdikleri alt problemlerle birlikte ayrı ayrı ele almak, konuya ilişkin derinlikli bir bakış geliştirmek için önemli bir çerçeve sağlayacaktır. Bu nedenle, bu bölümde öncelikle birinci sorun maddesi bağlamında ülkemizdeki mevcut duruma ilişkin temel bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

Eğitime Erişim ve Devam: Mevcut Durum

Günümüzde okullulaşma, yani eğitime erişim ve devam, kadınların ve kız çocuklarının en yaygın eğitim sorunudur. Eğitimin temel bir insan hakkı olarak kabul edildiği bir dünyada henüz çözümlenememiş bu sorunun altında yatan nedenler kültürden kültüre ya da toplumdan topluma değişebilmektedir. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nda (1995) kadınların ve kızların eğitiminin önündeki engeller şöyle sıralanmaktadır:

“Geleneksel yaklaşımlar, erken evlilikler ve gebelikler, yetersiz ve cinsiyet konusunda önyargılı öğretim ve eğitim malzemeleri, cinsel taciz ve okul araçlarının fiziksel ya da başka açıdan elde edilebilir olmayışı ya da yetersiz olması yüzünden, kız çocukların eğitime ulaşılabilirliğinde ayrımcılık çoğu bölgede devam etmektedir. Kız çocuklar çok erken yaştan itibaren ağır ev işlerini üstlenirler. Kız çocukların ve genç kızların hem eğitimsel hem de ev işlerine ait sorumlulukları birlikte taşınması beklenir, bu da sıklıkla onların okulda başarılı olamamalarına ve eğitim sisteminden erkenden ayrılmasına neden olur. Bu durum ise kadınların hayatının bütün yönlerini ömür boyu etkileyen sonuçlar doğurur.” (Madde 71).

Okula kayıt ve devam, Türkiye için özellikle kız çocukları bağlamında hala en önemli konulardan biridir. Bu açıdan Onuncu Kalkınma Planı'nda 'eğitim' başlığı altında, ilk ve orta öğretimde başta engelliler ve kız çocukları olmak üzere tüm çocukların okula erişiminin sağlanması, sınıf tekrarının ve okul terkinin azaltılması temel hedeflerden biri olarak belirlenmiştir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 32).

Okullulaşma

Okula kayıt (okullulaşma) ve devam istatistiklerine hem küresel hem de ulusal ölçekte bakıldığında, kadınların ve kız çocukların dezavantajlı grubu oluşturduğu görülmektedir. Günümüzde küresel bağlamda yaklaşık 58 milyon çocuk (6-11 yaş arası) eğitim sisteminin dışındadır. Bunların 30.6 milyonu kız çocuklardır (UNESCO Politika Belgesi, 2014). UNICEF *Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Ülke Raporu* (2012)'na göre, eğitimden dışlanmayla ilişkili etmenlerden biri çocuğun cinsiyetidir. Buna göre, yaş ilerledikçe, kız çocukların oğlan çocuklara nazaran eğitimden dışlanma oranları artmaktadır (2012: 34). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2014* verileri de, 6 yaşın üzerindeki nüfus içinde kadınların yüzde 28'inin, erkeklerin ise yüzde 16'sının ya hiç okula gitmediğini ya da ilkokulu bitirmediğini göstermektedir. Erkek çocuklar arasında okula devam etme

oranları genel olarak kız çocuklarına göre yüksektir. Cinsiyetler arasındaki eğitim farklılığı yaş ile birlikte bir miktar artmakta ve özellikle ilkokul sonrasında (13 yaş ve üstü) farklılık daha da büyümektedir (TNSA, 2014:26). Bütün bölgelerde ilkokul ve ortaokul düzeyinde cinsiyet farklılığı yok olmuştur fakat lise düzeyinde belirgin bölgesel farklılıklar vardır; ülkenin doğu kesiminde yer alan bölgelerde yaşayan kız çocuklar özellikle dezavantajlı durumdadır (TNSA, 2014:28).

Türkiye’de okul öncesi, ilk ve ortaöğretim düzeylerinde okullulaşma oranlarını değerlendirmek için, eğitim sisteminde gerçekleşen iki büyük kırılma noktasını gözden kaçırmamak gerekir. Bunlardan ilki, çağ nüfusunun okullaşma oranlarını artırmak amacıyla ilköğretimin beş yıldan sekiz yıla çıkarıldığı ve zorunlu ve kesintisiz hale getirildiği 1997 tarihli 4306 sayılı yasadır. Tablo 1, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulaması bağlamında yıllara göre net okullulaşma oranlarını göstermektedir. Buna göre, kızlar ve erkekler arasındaki net okullulaşma farkının yıllar içinde giderek azaldığı, 2011/2012 öğretim yılında ilköğretimde 0,21’e, ortaöğretimde 2,39’a kadar gerilediği görülmektedir. Bu bağlamda 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin olumlu etkileri olduğu kuşkusuzdur.

Tablo 1: Öğretim Yılı ve Eğitim Seviyesine Göre Net Okullulaşma Oranları (2000-2012)

Yıl	Okulöncesi eğitim (36-72 ay) %			İlköğretim (%)			Ortaöğretim (%)		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
2000/01				95,28	99,58	90,79	43,95	48,49	39,18
2001/02				92,40	96,20	88,45	48,11	53,01	42,97
2002/03				90,98	94,49	87,34	50,57	55,72	45,16
2003/04	8,34			90,21	93,41	86,89	53,37	58,01	48,50
2004/05	10,31			89,66	92,58	86,63	54,87	59,05	50,51
2005/06	13,41			89,77	92,29	87,16	56,63	61,13	51,95
2006/07	16,03			90,13	92,25	87,93	56,51	60,71	52,16
2007/08	17,71	18,10	17,29	97,37	98,53	96,14	58,56	61,17	55,61
2008/09	20,61	21,11	20,08	96,49	96,99	95,97	58,52	60,63	56,30
2009/10	26,92	27,34	26,48	98,17	98,47	97,84	64,95	67,55	62,21

2010/11	29,85	30,25	29,43	98,41	98,59	98,22	66,07	68,17	63,86
2011/12	30,87	31,23	30,49	98,67	98,77	98,56	67,37	68,53	66,14

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012

İkinci kırılma noktası ise, 30.03.2012 tarihli ve 6287 sayılı kanundur. Bu kanun ile 2012/'13 öğretim yılından itibaren 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmiştir. Kamuoyunda 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitimle ilgili istatistikler Tablo 2'de görülmektedir. MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre, okul öncesi eğitim mecburi ilköğretim çağına gelmemiş 36 ayını tamamlayan ve 66 ayını doldurmayan çocukları kapsar ve isteğe bağlıdır. 2013/2014 öğretim yılı rakamlarına göre, bu yaş grubu çocukların okul öncesinde okullulaşma oranı %27,71'dir (Tablo-2). OECD ülkeleri arasında Avrupa Birliğine üye olan ülkelerde bu oran %89'dur. Örneğin Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık gibi ülkelerde 3 yaş ve üzeri çocukların okul öncesi eğitime katılım oranları %90'lar civarındadır (OECD, 2014:318). Tablo 1 ve 2 birlikte incelendiğinde ise, 2012'de %31'e yaklaşmış olan okul öncesinde okullulaşma oranında düşüş yaşandığı gözlenmektedir. Bu oranlar kız ve erkek çocuklar bağlamında incelendiğinde, kız çocukların okullulaşma oranlarındaki düşüşün erkek çocuklara göre daha fazla olduğu izlenmektedir.

Tablo 2: Öğretim Yılı ve Eğitim Seviyesine Göre Net Okullulaşma Oranları (2012-2014)

Öğretim Yılı	Okul Öncesi (%)			İlkokul (%)			Ortaokul (%)			Ortaöğretim (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2012/'13	26,63	26,94	26,31	98,86	98,81	98,92	93,09	93,19	92,98	70,06	70,77	69,31
2013/'14	27,71	28,23	27,15	99,57	99,53	99,61	94,52	94,57	94,47	76,65	77,22	76,05

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İstatistikleri 2013-2014

Yeni sistemin ilkokulu kapsayan birinci 4 yılında okullulaşma oranları her iki cinsiyet için olumlu bir artış göstermiştir. Ancak ikinci ve üçüncü 4 yıllık kademelerde henüz istenen oranların yakalanamadığı görülmektedir. Ortaokulda okullulaşma oranları bölgeler ve iller bazında değişebilmektedir. Örneğin Amasya, Bartın ve Zonguldak gibi illerde net okullulaşma % 98 iken; Çankırı, Hakkâri ve Gümüşhane'de % 85'in altında kalmaktadır (ERG, 2013). Ortaöğretim (lise)

seviyesinde okullulaşmanın yüksek olduğu iller bazında cinsiyet oranları da değişebilmektedir. Örneğin Bolu, %95,76 ile ortaöğretimde Türkiye genelinin üstünde bir okullulaşma oranına sahip olmasına rağmen, erkeklerin %100, kızların ise %91,14 oranında ortaöğretime kayıt yaptırdığı görölmektedir. Yine Siirt'te erkek öğrencilerde net okullulaşma oranı % 61,2 iken kız öğrencilerde % 46,4'tür. Bu örnekler aracılığıyla da görüldüğü gibi, ortaöğretimde okullulaşma oranları açısından cinsiyet eşitliği hala sağlanamamıştır. Ayrıca mesleki ve teknik ortaöğretimde kızların hala geleneksel rollere uygun mesleklere yönlendirildiği de bilinmektedir. Kız meslek liseleri, kız teknik liseleri, Anadolu kız meslek liseleri ve Anadolu kız teknik liselerinde eğitim alan öğrenci sayısı 2010-11'den bu yana % 20,6'lık bir artış göstermiştir (ERG, 2013).

Bunun yanında, yeni eğitim sisteminin ilkokul sonrası açık öğretim ortaokuluna kayıt olmayı olanaklı hale getirmesinin, kamuoyunda kızların aleyhine işleyecek bir süreç doğurabileceğine ilişkin kaygılar oluşturmuştur. MEB 2014 istatistiklerinde görüleceği üzere, açık öğretim ortaokulunda kayıtlı olan toplam 298148 öğrencinin 189035'inin kız öğrenciler olması, bu kaygıları haklı kılmaktadır. Diğer yandan, Eğitim-Sen tarafından MEB'in örgün eğitim istatistikleri çerçevesinde hazırlanan bir rapora⁵ göre, 2013-2014 eğitim öğretim yılında açık öğretim lisesinde okuyan öğrenci sayısı 1 milyon civarındayken, 2014-2015 eğitim öğretim yılında bu sayı 1 milyon 470 bine çıkmıştır. Sadece son iki yılda açık liseye giden öğrenci sayısında %46 artış olması çok çarpıcıdır. Raporda, TEOG sistemi nedeniyle istemediği halde meslek lisesi ya da imam hatip lisesine otomatik kaydı yapılan öğrencilerin bu okullarda okumak yerine açık liseye kayıt yaptırmaları, bu artışın temel nedenlerinden biri olarak vurgulanmaktadır. Açık ortaokul ve lise çeşitli nedenlerle okul dışında kalan çocuklara ve yetişkinlere önemli bir seçenek olarak görülebilir. Ancak çocuklar söz konusu olduğunda, toplumsallaşmanın en önemli ortamı olan okul yaşamından uzaklaşmanın, çocuk işçiliğine ya da erken evliliklere kapı açabilme riskini büyüttüğü gözden kaçırılmamalıdır.

Yükseköğretimde okullulaşma oranları, Türkiye'de üniversite sayısındaki artışa paralel olarak yükselmiştir. Tablo 3'de görüldüğü gibi yıllar itibariyle her iki cinsiyet bağlamında okullulaşma oranları artmış, 2012/13 öğretim yılında kadınların oranı ilk kez erkekleri az da olsa geçmiştir.

Tablo 3: Yükseköğretim Net Okullulaşma Oranları (%)

Öğretim yılı	Toplam	Kadın	Erkek
2000-2001	12,27	11,38	13,12
2001-2002	12,98	12,17	13,75
2002-2003	14,65	13,53	15,73
2003-2004	15,31	13,93	16,62

⁵ Eğitim-Sen, 2014-2015 Öğretim Yılı Eğitimde Çöküşün Göstergeleri. Online erişim için bkz. http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=23279#.VWIBOdLtmko

2004-2005	16,60	15,10	18,03
2005-2006	18,85	17,41	20,22
2006-2007	20,14	18,66	21,56
2007-2008	21,06	19,69	22,37
2008-2009	27,69	25,92	29,40
2009-2010	30,42	29,55	31,24
2010-2011	33,06	32,65	33,44
2011-2012	35,51	35,42	35,59
2012-2013	38,50	38,61	38,40

2013/14 TÜİK verilerine göre, yükseköğretimde okullulaşma oranlarının cinsiyete ve eğitim seviyesine göre dağılımını gösteren Tablo 4 incelendiğinde, yeni kayıt yaptıran ve halen öğrenciliği devam edenlerin sayıları çerçevesinde, kadınlar sayısal olarak erkeklerin gerisindedir. Ancak açık öğretim hariç lisans düzeyinde kayıtlı olan kadın sayısı, erkek sayısından fazladır.

Tablo 4: Cinsiyet ve Eğitim Seviyesine Göre Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları

	Yeni kayıt			Öğrenci		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Üniversiteler Toplamı	1 248 193	664 284	583 909	5 472 521	2 964 442	2 508 079
Önlisans (Aö Hariç)	190 727	106 238	84 489	546 117	321 943	224 174
Lisans (Aö Hariç)	314 345	146 765	167 580	1 351 283	666 215	685 068
Açıköğretim	266 874	165 170	101 704	1 625 928	949 443	676 485
İkinci Öğretim	170 156	98 814	71 342	660 191	386 522	273 669
Lisansüstü	65 590	38 170	27 420	333 052	192 769	140 283
Yüksek Lisans	56 193	32 866	23 327	265 895	154 502	111 393
Doktora	9 397	5 304	4 093	67 157	38 267	28 890

Kaynak: TÜİK Yükseköğretim İstatistikleri 2013-2014

Söz konusu orandaki kadınlar lehine artış, fakülteler ve alanlar bağlamında değerlendirildiğinde, kadınların belirli alanlardaki azlığı, cinsiyete dayalı kalıpların yükseköğretim boyutunda da devam ettiğini göstermektedir. Örneğin kadın oranları Fen-Edebiyat (%60,2), Edebiyat (%60,3), Eğitim (%61,6) ve İlahiyat (%61,4) fakültelerinde yoğunlaşmakta, Mühendislik (%27,8), Mimarlık (%31,7),

Veterinerlik (%22,8) gibi alanlarda dikkat çekici bir biçimde düşmektedir (Yükseköğretim İstatistikleri 2012).

Eğitim sürecinde elde edilen kazanımların kadınlar açısından, erkeklerde olduğu gibi mesleki kazanıma dönüşmediği bilinmektedir. Bunun uygulamadaki en somut göstergesi, mesleki-teknik ve yükseköğretim aşamalarında kız ve erkek öğrencilerin yönlendirildikleri/yönelindikleri alanlardaki farklılaşmadır. Mesleki teknik öğretimde, erkek öğrenciler doğrudan üretime yönelik (marangozluk, tornacılık, elektrikçilik vb.) mesleklere, kız öğrenciler ise toplumsal cinsiyet rollerinin (annelik, ev kadınlığı vb.) devamı niteliğindeki saygınlık ve gelir açısından daha düşük nitelikli mesleklere yönlendirilmektedir. Yükseköğretimde de aynı farklılaşma, kadınların “dil ve edebiyat”, “sanat”, “beşeri bilimler” gibi saygınlık ve gelir yönünden görece düşük, kariyer niteliği olmayan alanlarda yoğunlaşması biçiminde gözlenmektedir. Öğrenimdeki tercihler kadınların meslek seçeneklerini kısıtlamakta, toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel rol dağılımını yeniden üretmektedir.

Nedenleri ve Sonuçları Açısından Okul Terki

Okul terki, çeşitli nedenlerden dolayı, eğitimin onaylı, resmi bir diploma alınmadan sonlandırılması anlamına gelir. Türkiye’de 12 yıllık zorunlu eğitim söz konusu olduğu için, hukuki çerçevede ilköğretim okullarında okul terkine ilişkin bir tanım bulunmamaktadır. *Türkiye’de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar* (AÇEV, ERG ve KADER, 2006) araştırmasında bu olguya ilişkin mevzuat değerlendirilmiştir. Buna göre, okulu terk yasal bir zorunluluğun yerine getirilmemesi anlamına geldiği için, mevzuat içinde yer almamakta, bunun yerine okula devamsızlık tanımlanmaktadır. Söz konusu araştırmada, Türkiye’de okul terklerinin özellikle 5. ve 6. sınıflarda yoğunlaştığı ve kız çocukların okulu terk açısından daha yüksek bir risk grubu olduğu belirtilmektedir. Okul terkinin nedenleri arasında eğitim sistemi ve okul koşullarının yanı sıra sosyo-kültürel ve ekonomik koşullara vurgu yapılmaktadır. En fazla dile getirilen neden, ailelerin ekonomik yetersizlikleridir. Bu bağlamda, ya okul masraflarının çokluğu nedeniyle çocuk okula gönderilmemekte, ya da eve ek gelir getirmesi için ücretli bir işte çalıştırılmakta, bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Geleneksel aile örüntüleri çerçevesinde kız çocuklar ücretsiz aile işçisi olarak, daha çok evde, anneye yardımcı olacak biçimde, ev işlerinde veya kardeş/yaşlı/hasta bakımında çalışmaktadır. Ayrıca çocukların mevsimlik işçi olarak çalışmaları da okul terkine neden olan büyük bir sorundur. Okulu terkin ailenin koşullarıyla ilgili nedenleri incelendiğinde, annenin okuryazarlık durumunun en önemli etkenlerden biri olduğu görülmektedir. Annelerin eğitim durumu özellikle kız çocukların okula devamını etkilemekte; anne okuryazar ise kız çocukları % 60 oranında okula devam etmekte, eğitimsiz ise % 85 oranında okulu terk etmektedirler. Okuma yazma bilen ya da kısa süre de olsa okula gitmiş olan anneler, çocuklarının okuması için çaba göstermektedir.

Kız çocukların okula gönderilmemesinin ya da okuldan alınmasının arka planında, geleneksel aile yapısı ve inanışlar da etkilidir. Özellikle kırsal bölgelerde kadınların ve kız çocuklarının erkeklerle bir

arada bulunmalarını kısıtlayan geleneksel tutumlar, dini inançlarla da desteklenerek, kızların eğitiminin önündeki en önemli engel olabilmektedir. Kızların okullulaşmasını olumsuz yönde etkileyen diğer bir etmen de ailedeki çocuk sayısıdır. Kardeş sayısı arttıkça, kız çocukların eğitime devam şansları da ters orantılı olarak azalmaktadır. Çok çocuklu aileler, özellikle de sınırlı maddi olanaklar söz konusuysa, bu olanaklarını erkek çocuk için kullanmayı tercih etmekte, kız çocuklarının eğitimine yatırım yapmanın gereksiz olduğunu düşünmektedirler. Çünkü cinsiyete dayalı geleneksel işbölümü ve ataerkil aile anlayışı bağlamında, kızlar için eğitim değil, evlenmek ve çocuk doğurmak daha önemli görülmektedir. Kızlara ‘nasıl olsa evlenip gidecek’, erkeklere ‘baba ocağını tütürecek’ gözüyle bakılan bir toplumda, kız çocuğa harcanan para sokağa atılmış gibi düşünülmektedir.

Çocuk işçiliği konusundaki veriler de, okul terklerinin maddi koşullarla bağlantısını görmek açısından oldukça önemlidir. TÜİK’in 2012⁶ raporuna göre, Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı, 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 15 milyon 247 bin kişidir. Ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı %5,9’dur. Bu yaş grubundaki istihdam oranı 2006 yılı sonuçlarına göre aynı düzeyde kalırken, çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleşmiştir. 2012 yılı sonuçlarına göre çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6 iken 15-17 yaş grubunda %15,6’dır. 6-17 yaş grubundaki erkek çocuklarında, istihdam oranı %7,9, kız çocuklarında %3,7 olarak gerçekleşmiştir. 15-17 yaş grubu için erkek çocukların istihdam oranı %21,7 iken bu oran kız çocuklarında %9,1’dir. Bu yaş grubundaki erkek çocukların istihdam oranının, kız çocukların yaklaşık 3 katı olduğu görülmektedir. Yine bu yaş grubundaki çocukların %66,5’i kentsel, %33,5’i kırsal bölgelerde yaşamaktadır.

DİSK-AR Türkiye’de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu (2014) çarpıcı sonuçlar sunmaktadır. Rapora göre, çocuklar ev içi hizmet üretimini (çocuk, yaşlı ve hasta bakımı, temizlik, yemek vb.) giderek daha fazla oranda üstlenmektedir. İstihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2012 yılında bu rakam 7 milyon 503 bine yükselmiştir. Böylelikle 5-17 yaş arası toplam çalışan çocukların (istihdama katılan ve ev içinde çalışan) sayısı 8 milyon 397 bine ulaşmıştır. “Çocuklar; çocukluk düşlerini yaşayamadan, çocuk olma hakkını kullanamadan, eğitim hakkından yararlanamadan, ailenin sıcak ortamından alınıp, ya serbest piyasanın görünmez eline teslim edilmekte ya da ev içi görünmeyen emeğin bir parçası kılınmaktadır” (DİSK-AR, 2014).

Okumaz-Yazmazlık

⁶ Detaylı bilgi için Bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>

Eğitime erişim sorununun en can alıcı sonuçlarından biri, okumaz-yazmazlık sorunudur. UNESCO istatistiklerine göre dünyada 15 yaş ve üstü 800 milyona yakın insan okuma yazma bilmemektedir. Bunların %64'n kadınlar oluşturmaktadır (UNESCO, 2013). Türkiye'de de okuma-yazma bilmeyenler nüfusun % 6'sını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2013 yılı sonuçlarına göre 2.643.712 kişi (15+ yaş) okuma-yazma bilmemekte, bunların 2.200.072'sini kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Türkiye'de Okuma Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus

Okuma yazma durumu ve cinsiyete göre nüfus (15 +yaş) - 2013			
Okuma yazma durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	2.643.712	443.640	2.200.072
Okuma yazma bilen	53.091.478	27.307.647	25.783.831
Bilinmeyen	1.683.918	862.885	821.033
Toplam	57.419.108	28.614.172	28.804.936

Kaynak: TÜİK 2013 Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı

Okuma-yazma bilmeyen 6 yaş ve üstü toplam nüfus 2.654.643'tür. 2.205.315 kadın okumaz-yazmaz durumdadır. Yani okuma yazma bilmeyen nüfus içinde kadınların oranı %83'tür. İstatistiklere genel olarak bakıldığında, okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet için de "genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına", "kentsel nüfustan kırsal nüfusa" ve "Batı bölgelerinden Doğu bölgelerine" gidildiğinde, artış sergilemektedir. Ancak, bu değişkenlerin her koşulda kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden daha büyük olmaktadır. Sonuç olarak okumaz yazmazlık, dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de kadınların en önemli eğitim sorunlarından biri olmaya devam etmektedir.

Sonuç

Yasal düzlemde eğitimden yararlanabilme açısından olumsuz hiç bir düzenleme ya da engelleme olmaması, kadınların ve kız çocukların eğitime erişim konusundaki fırsatlarını ne yazık ki erkeklerle eşitilemeyi sağlamamaktadır. Kadın ve erkekler arasında eğitim olanaklarından yararlanabilme bağlamındaki sayısal farklar, ilk bakışta görülebilecek bir eşitimsizliği yansıtmaması açısından kuşkusuz önemlidir. Ancak, okula kayıt olma, kadınlar için eğitimde fırsat eşitliğini, nitelikli bir eğitimi, iyi bir geleceği ve toplumsal/ekonomik yaşamdaki eşitliği güvenceye almaya yetmemektedir (Aksornkool, 2003). Çünkü eğitim, aslında hem kadınlar hem de erkekler için istihdam güvencesi taşımamakla birlikte, kadınlar eğitim sürecinde çoğu kez erkeklerden daha başarılı olmalarına karşın işgücüne katılma noktasında bu avantajlarını yitirebilmektedirler (Tan, 2000). Dolayısıyla konuya eğitim olanaklarından yararlanabilen kadınlar açısından yaklaşmanın ve kadınların örgün eğitim sistemi

içinde aldıkları eğitimin niteliğini tartışmanın önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü, çeşitli belirleyici unsurların (toplumsal, sınıfsal, etnik vb.) yanı sıra, toplumun cinsiyetçi yapısının kayıtlamaları da, eğitim sürecinde elde edilen kazanımların toplumsal/ekonomik yaşamda kadınlar açısından (erkeklerle karşılaştırıldığında) farklı ve sınırlı olanaklarla sonuçlanmakta olduğu açıkça görülmektedir (Gök, 1993). Bu bağlamda, sayısal eşit(siz)liğe vurgu yapmanın ötesinde, fırsat eşitliğinin içermelerini daha da genişletmek, eğitim sürecinin tüm bileşenlerini, cinsiyetçiliğin yeniden üretilme pratikleri açısından gözden geçirecek bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir. Çünkü eğitimsel bakış açısından, fırsat eşitliği, orta öğretime, yani teknik ve mesleki eğitime ve yükseköğretime devam edebilme şansına bağlı olduğu kadar, aynı zamanda var olan eğitim programlarının içeriğine, yani kadınların ve erkeklerin donatıldığı bilgi/beceri formlarının niteliğine de bağlıdır (Dupond, 1981; Stanworth, 1990). Bu açıdan bütün eğitim aşamalarında erkek ve kadın öğretmenlerin bile ayrıştığı okul örgütünün, öğretmenlerin ve ders kitaplarının sorgulanması, toplumsal cinsiyet eşitliği tartışması için daha ayrıntılı bir harita sağlayacaktır.

2011 yılında yapılan ve Türkiye'nin de katıldığı Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu (KSK) 55. dönem toplantısında⁷ da, eğitime erişimin artırılmasının önemli fakat yeterli olmayacağı vurgulanmıştır. Kadınların eğitimi ve istihdamı arasındaki ilişkinin ele alındığı toplantıda, eğitimin içeriğinde ve süreçlerinde yer alan toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpyargıların, istihdam alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin nedeni olduğu belirtilmiştir. Bununla mücadele etmek amacıyla eğitim materyallerinin dönüştürülmesi, eğitimcilerin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı kazanmasının sağlanması, kadınların ve erkeklerin geleneksel olmayan alanlarda rol model olarak yer almalarının sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Aynı çerçeveden yola çıkarak, okul ikliminin, öğretmenlerin ve ders kitaplarının cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmede oynadığı rolü ele almak, okula erişebilen kızlar açısından başka ne gibi görünmez engeller olduğunu anlamak için önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

AÇEV, ERG ve KADER, (2006). Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar. <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz>

Aksornkool, N. (2003). Gender-sensitive education for bridging the gender gap. In J.P. Keeves and R. Watanabe (eds). International handbook of educational research in the Asia-Pacific region (Part One). Great Britain: Kluwer.

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 55. Oturumu, 22 Şubat-4 Mart 2011. <http://yenikadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a9422369dc31550b3ac43/ksk55.pdf>

⁷ Toplantının ana teması "Tam İstihdama ve Nitelikli İşe Eşit Erişimlerinin Teşvik Edilmesi de Dâhil Olmak Üzere Kadınların ve Kız Çocuklarının Eğitim, Öğretim, Bilim ve Teknolojiye Erişim ve Katılımları" dir.

CEDAW Sözleşmesi. <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19131/Uluslararası-Belgeler>

Delamont, S.(1990). Sex roles and the school. London: Routledge.

DİSK-AR, 2014, <http://www.disk.org.tr/2014/04/disk-ar-cocuk-isci-sayisi-dunya-genelinde-azalirken-turkiyede-artti/>

ERG Eğitim İzleme Raporu 2013 Basın Dosyası. <http://erg.sabanciuniv.edu/tr/node/1139>

HÜNEE, (2008).Türkiye'nin Demografik Dönüşümü Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf

KSGM, (2014). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması: Özet Rapor. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/>

KSGM, Dördüncü Kadın Dünya Konferansı Sonuçları: Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı. <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19131/Uluslararası-Belgeler>

KSGM, Dördüncü Kadın Dünya Konferansı Sonuçlarının İzlenmesine Yönelik “Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” Konulu BM Genel Kurulu Özel Oturumu Pekin+5’in Sonuçları. <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19131/Uluslararası-Belgeler>

MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2013-2014. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>

Moroğlu, N. (2014). Hukuki açıdan çocuk gelinler. Moroğlu, N. ve Serin, F. (Ed.). Hukuki açıdan çocuk gelinler (s. 7-21). İstanbul: CM.

OECD (2014), Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>

Stanworth, M. (1990). Gender and schooling: A study of sexual divisions in the classroom. Cambridge: The University Pres.

Tan, M. (2000). Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği. M. Tan, Y. Ecevit ve S. S. Üşür (Haz.) Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset içinde (s.30). İstanbul: TÜSİAD.

Tan, M. (2008). Eğitim. M. Tan, Y. Ecevit, S. S. Üşür ve S. Acuner (Haz.) Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği: Sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri içinde (s.23-105). İstanbul: TÜSİAD-KAGİDER.

TC Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/518/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>

TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16054>

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013 (2014). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/>

TÜSİAD (2000). Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset. İstanbul: TÜSİAD.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), (2011). Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler. http://usak.org.tr/usak_det.php?id=1&cat=39&h=

Unesco, World Atlas of Gender Equality in Education, 2012. <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/unesco-world-atlas-gender-education-2012.pdf>

UNESCO, International Literacy Data, 2013. <http://www.uis.unesco.org/literacy/Pages/data-release-map-2013.aspx>

UNESCO Policy Paper 14, 2014. Progress in getting all children to school stalls but some countries show the way forward. <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002281/228184E.pdf>

UNICEF, (2005). Dünya Çocuklarının Durumu: Çocukluk Tehdit Altında. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05.pdf

UNICEF Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Ülke Raporu, 2012. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/ulke-raporu-tr-14.1.2014.pdf>

WEF Global Gender Gap Report, 2014. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014>

Yükseköğretim İstatistikleri 2012 <http://www.osym.gov.tr/belge/1-19213/2012-2013-ogretim-yili-yuksekogretim-istatistikleri.html>